

## مبانی نام گذاری سوره‌ها در قرآن

دکتر سید علی اکبر ربیع نتاج

دانشگاه مازندران

گروه علوم قرآن و حدیث

### چکیده :

قرآن کریم دارای یکصد و چهارده سوره است که بعضی از سوره‌ها دارای یک نام و بعضی دارای دو نام و بعضی دارای نامهای فراوانند. در نام گذاری سوره قرآنی، عده‌ای را عقیده بر توفیقی بودن آن است یعنی این نامها به راهنمایی و هدایت خدا و پیامبر(ص) بوده است. گروه دیگر بر این باورند که نام گذاری سوره‌ها اجتهادی است یعنی با رأی و نظر صحابه و مسلمانان انجام گرفته است.

مقاله حاضر کوششی است در این جهت، تا مبنای موردی نام‌گذاری یکصد و چهارده سوره، با استفاده از قرآن و تفاسیر، جستجو گردد تا ثابت شود چه نظریه توفیقی بودن نام‌گذاری سوره‌ها و چه نظریه اجتهادی بودن آن را بپذیریم، با نام گذاری فعلی سوره‌ها منافات ندارد و نام‌گذاری سوره‌های قرآن موجود مبنا و ریشه قرآنی دارد.

### کلیات :

سوره‌های قرآن بعضی دارای یک نام و بعضی دارای دو نام و بعضی دیگر سه و یا چندین نام می‌باشند، سوره‌های دارای یک نام فراوانند هم چنانکه سوره‌های دارای چند نام نیز بی‌شمارند. سیوطی دانشمند قرآن پژوه قرن نهم هجری برای سوره حمد بیست و پنج نام و برای سوره بقره سه نام ((فسطاط القرآن - سنم القرآن - الفردوس)) و برای آل عمران نام طیبیه و برای مائده نامهای «عقود» و «منقده» و برای انفال نام بدر و برای توبه نام «فاضحه» و «مقشقه» و... را برمی‌شمارد.<sup>۱</sup>

شیخ ابوعلی فضل بن حسن طبرسی به نقل از مسلم بن حجاج در صحیح، ده نام سوره حمد را ذکر می‌کند و فلسفه نام گذاری سوره حمد را به این ده اسم توضیح می‌دهد.<sup>۱</sup>

سوره‌های قرآن در طول تاریخ به تناسب محتوا و مضمون آنها، نامهای متعدد یافت، با این وجود، مشخص نیست مبنای این اسامی چه بوده و با چه معیار و ملاکی صورت گرفته است زرکشی قرآن شناس قرن هشتم هجری در این خصوص می‌گوید: «باید در مورد تعداد نامهای قرآن تحقیق شود که آیا این نام توفیقی است یعنی نامهایی است که طبق دستور شارع و پیامبر(ص) روی سوره‌ها گذاشته است یا آنکه اجتهادی است یعنی صحابه و تابعین و مسلمانان به مناسبت محتوای هر سوره، آن را نام گذاری کرده‌اند که اگر این چنین باشد باید هر سوره به لحاظ محتوی متعدد اسامی زیادی داشته باشد».<sup>۲</sup>

سپس زرکشی می‌نویسد: «تا زیان بدون تردید در مورد بسیاری از اشیاء، و امور را در مدنظر قرار داده و آن را ملاک نام گذاری قرار می‌دهند لذا مجموعه خطبه و کلام و قصیده طولانی را به همان چیزی نام گذاری می‌کنند که در آن خطبه و کلام و قصیده بیش از سایر چیزها می‌درخشند».

سوره‌های قرآن نیز به همین روش نام گذاری شده است. مثلاً سوره بقره را به دلیل داستان بقر بنی اسرائیل که بیش از هر مسأله دیگر در این سوره می‌درخشد به این اسم نام گذاری کرده‌اند سوره نساء را به این اسم نامیدند چون احکام ویژه و اختصاصی زنان در این سوره آمده است».<sup>۳</sup>

علامه محمد حسین طباطبایی مفسر معاصر قرآن کریم می‌گوید: «تسمیه سوره را گاهی با اسمی که در آن سوره یا موضوعی که از آن بحث کرده می‌کنند چنانکه گفته می‌شود سوره بقره، سوره آل عمران، سوره اسراء و ... و گاهی جمله‌ای از اول

<sup>۱</sup> - ابوعلی فضل بن حسن طبرسی، مجمع البیان لعلوم القرآن، ۳/۱، چاپ احیاء التراث العربی، بیروت

<sup>۲</sup> - بدر الدین محمد بن عبدالله زرکشی، البرهان فی علوم القرآن ۳۳۹/۱

<sup>۳</sup> - حسان: ۳۴۰/۱

سوره ذکر نموده معرف آن سوره قرار می‌دهند چنان که گفته می‌شود «سوره اقرأ باسم ربک» و «سوره انا انزلناه» و «سوره لم یکن» و نظایر اینها. و گاهی با وصفی که سوره دارد به معرفی آن می‌پردازند چنان که گفته می‌شود سوره فاتحه الکتاب (سوره ام الکتاب) و... این روشها به شهادت آثار که در دست است در صدر اسلام نیز دایر بوده است و حتی در اخبار نبویه در زبان پیغمبر اکرم (ص) تسمیه سوره قرآن مانند بقره و سوره آل عمران و سوره هود و سوره واقعه بسیار دیده می‌شود و از این روی می‌توان گفت بسیاری از این نامها در عصر پیغمبر اکرم (ص) در اثر کثرت استعمال تعین پیدا کرده و هیچ گونه جنبه توقیف شرعی ندارند»<sup>۱</sup>

دکتر سید محمد باقر حجتی پس از مطرح ساختن کلام طرفداران توقیفی بودن نام گذاری سور قرآن و طرفداران نظریه اجتهادی می‌گوید: «شکی نیست در زمان حیات پیامبر اسلام (ص) سوره‌های قرآن دارای نام و یا عناوینی بوده‌اند و این عناوین از طریق وحی و به اشاره رسول گرامی اسلام بوده است. اما پس از وفات پیامبر (ص) در طی مرور زمان هر سوره به لحاظ محتوا و اشمال بر موضوعات خاصی از سوی عالمان و دانشمندان دارای عناوینی گشته‌اند»<sup>۲</sup>

مقاله حاضر تلاشی است در این جهت، تا با رجوع به قرآن و تفاسیر مبنای نام گذاری یکصد و چهارده سوره قرآن جستجو گردد و فلسفه نام گذاری آن تبیین و روشن شود تا ثابت گردد چه با نگاه توفیقی و چه با نگاه اجتهادی به مبنای نام گذاری سوره‌ها نظر افکنیم در خواهیم یافت که این نام گذاری ریشه و مبنای قرآنی دارد.<sup>۳</sup>

## ۱- سوره فاتحه الکتاب (حمد)

وجه تسمیه این سوره را شیخ طبرسی چنین می‌نویسد: «چون قرآن با این سوره شروع می‌شود و در مصاحف فعلی اولین سوره‌ای است که نوشته می‌شود آن را

<sup>۱</sup> - محمد حسین طباطبایی، قرآن در اسلام، ص ۱۸۶-۱۸۵

<sup>۲</sup> - سید محمد باقر حجتی، پژوهشی در تاریخ قرآن کریم، ص ۹۸

<sup>۳</sup> - لازم به ذکر است که در این مقاله نام مشهور سوره مد نظر قرار گرفته است.

فاتحه الكتاب یعنی آغازگر قرآن خوانند نام مشهور دیگر این سوره حمد است که از «آیه دوم سوره (الحمد لله رب العالمین) گرفته شده است»<sup>۱</sup>

## ۲- سوره بقره

این سوره را از آن جهت «بقره» نامیده‌اند که تعدادی از آیات این سوره در خصوص گاو بنی اسرائیل نازل شده و نام آن برگرفته از آیه ۶۷ همین سوره می‌باشد. (ان الله یأمرکم ان تذبحوا بقره).<sup>۲</sup>

## ۳- سوره آل عمران

عمران پدر حضرت مریم است که در آیه سی و دوم به بعد این سوره از آن سخن به میان آمده است :

« ان الله اصطفى آدم و نوحاً و آل ابراهیم و آل عمران علی العالمین »

علامه طباطبایی وجه تسمیه این سوره را به دلیل ذکر آل عمران در آیه فوق بیان می‌کند.<sup>۳</sup>

مرکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی

## ۴- سوره نساء

مبنای نام گذاری این سوره به دلیل آیه اول آن است که در آن لفظ نساء ذکر شده و خداوند در این سوره از احکام و حقوق مربوط به زنان سخن به میان آورده است.<sup>۴</sup>

## ۵- سوره مائده

مائده به معنای سفره آراسته از غذاست که حواریون آن را از حضرت عیسی (ع) طلب کردند. و « قال الحواریون یا عیسی بن مریم هل یستطیع ربک ان ینزل علینا مائده من

<sup>۱</sup> - مجمع البیان ۱۷/۱

<sup>۲</sup> - تفسیر المیزان ج ۱ ص ۲۶۴ و تفسیر نمونه ۳۰۲/۲

<sup>۳</sup> - تفسیر المیزان ۲۹۷/۳

<sup>۴</sup> - تفسیر المیزان ۲۲۹/۴ و تفسیر نمونه ۲۴۱/۳

السماء» (آیه - ۱۱۴). چون موضوع تقاضای حواریون (مائده) در این سوره آمده است آن را مائده نامیدند.<sup>۱</sup>

### ۶- سوره انعام

انعام به معنای چهارپایان است که در آیه صدوسی و ششم این سوره این کلمه ذکر شده است در این آیه در خصوص حلیت گوشت «انعام» که در آن زمان میان مسلمین و مشرکین به اختلاف مطرح بوده است احتجاج گشته و حکم خدا در آن بیان گردید.<sup>۲</sup>

### ۷- سوره اعراف

اعراف جایی است میان بهشت و جهنم، و جایگاه انسانهایی است که حسنات و سیئات آنها برابر است، مبنای نام‌گذاری این سوره داستان اصحاب اعراف است که در آیه چهل و پنج به بعد مطرح شده است.<sup>۳</sup>

### ۸- سوره انفال

انفال به معنای زیادی، بهره‌ها، غنائم جنگی و... است، این سوره بعد از جنگ بدر، در خصوص تقسیم غنائم نازل گردید و چون در آیه اول آن سخن از انفال به میان آمد آن را به این اسم نامیدند.<sup>۴</sup>

### ۹- سوره توبه

مأخذ نام‌گذاری این سوره به خاطر شرح توبه متخلفین از جنگ تبوک است که در آیه ۱۱۸ این سوره گزارش گردید، در این سوره شانزده آیه در خصوص توبه وجود دارد که آیه ۱۱۷ این سوره جریان پذیرفته شدن توبه پیامبر (ص) و مهاجرین و انصار را بیان می‌کند. این سوره را «برائت» و «فاضحه» هم نامیدند، برائت به این خاطر که در آغازش برائت خدا و رسولش را از مشرکین پیمان شکن اعلام می‌دارد و

<sup>۱</sup> - مجمع البیان ۲۶۴/۳ و تفسیر نمونه ۲۴۱/۶

<sup>۲</sup> - تفسیر المیزان ۵۴۸/۷، تفسیر نمونه ۴۴۸/۵

<sup>۳</sup> - تفسیر المیزان ۹۶/۸ به بعد

<sup>۴</sup> - تفسیر المیزان ۶/۹ به بعد

نام « فاضحه » به این جهت برای سوره گذاشته‌اند که آیات مختلفی از آن اعمال منافقین پرده برداشته و آنها را رسوا کرده است.<sup>۱</sup>

### ۱۰- سوره یونس

یونس نام یکی از پیامبران الهی است که در آیه ۹۸ این سوره نام و شرح حالش آمده و همین موضوع مبنای نام گذاری سوره گردید.<sup>۲</sup>

### ۱۱- سوره هود

اسم این سوره برگرفته از نام هود پیامبر (ص) است که در آیه پنجاه و سه به او و قومش (عاد) اشاره رفته است.<sup>۳</sup>

### ۱۲- سوره یوسف

این سوره به دلیل اینکه، آیه چهارم آن مشتمل بر لفظ یوسف است و داستان پر ماجرا و شندینی و عبرت انگیز این پیامبر الهی را بیان می‌کند، یوسف نام گذاری کرده‌اند.<sup>۴</sup>

### ۱۳- سوره رعد

ذکر کلمه « رعد » در آیه سیزدهم این سوره مبنای نام گذاری آن گردید.<sup>۵</sup>

### ۱۴- سوره ابراهیم

وجه تسمیه این سوره به ابراهیم به خاطر آیه سی و پنجم آن است که در آن به دعاهای حضرت ابراهیم درباره اجتناب از بت پرستی و نعمت امنیت مگه و تمایل دلها به سوی اهل مگه اشاره دارد.<sup>۶</sup>

۱- تفسیر المیزان ۶۳۲/۹-تفسیر نمونه ۷۷-۷۸/۷

۲- تفسیر المیزان ۱۹۹/۱۰، تفسیر نمونه ۸/۲۱۲

۳- تفسیر المیزان ۴۵۳/۱۰، مجمع البیان ۵/۱۷۰-۱۶۹

۴- تفسیر المیزان ۱۱/۱۲۲، تفسیر نمونه ۴/۲۹۲

۵- تفسیر المیزان ۱۱/۴۳۳ و مجمع البیان ۶/۲۸۲

۶- تفسیر المیزان ۱۲/۹۸، تفسیر نمونه ۱۰/۲۵۹

**۱۵- سوره حجر**

حجر نام شهری در شبه جزیره عربستان که قوم ثمود در آنجا می‌زیستند در آیه هشتاد این سوره از اصحاب حجر که پیامبران الهی را تکذیب کردند سخن به میان آمده است و نام سوره نیز از همین آیه گرفته شده است.<sup>۱</sup>

**۱۶- سوره نحل**

نحل به معنای زنبور عسل است. مأخذ نام گذاری این سوره به دلیل ذکر کلمه «نحل» در آیه شصت و هشتم آن است خداوند در همین سوره به زنبور عسل الهام می‌کند که خانه‌های خویش را بالای کوهها و درختان و جاهای بلند برگزیند. بعضی این سوره را «نعم» نامیدند زیرا در این سوره خداوند نعمتهای فراوانی را برای بشر ذکر می‌کند.<sup>۲</sup>

**۱۷- سوره اسراء**

اسراء به معنای سیر شبانه است، وجه نام گذاری این سوره به خاطر آن است که در آیه اول آن به معراج پیامبر(ص) و سیر شبانه او از مسجدالحرام به مسجد القصى اشاره شده است. و چون بخش قابل ملاحظه‌ای از این سوره راجع به بنی اسرائیل سخن گفته است این سوره را بنی اسرائیل نیز می‌گویند.<sup>۳</sup>

**۱۸- سوره كهف**

كهف به معنای غار است که در آیات نهم تا هفتاد و ششم این سوره داستان اصحاب كهف- آن غار نشینان یکتا پرست- را بیان می‌کند و نام سوره نیز از این داستان اقتباس شده است.<sup>۴</sup>

<sup>۱</sup> - تفسیر المیزان ۲۶۷/۱۲، تفسیر نمونه ۴/۱۱

<sup>۲</sup> - تفسیر المیزان ۴۴۰/۱۲، تفسیر نمونه ۱۴۹/۱۱

<sup>۳</sup> - تفسیر نمونه ۳/۱۲، مجمع البیان ۳۹۴/۶

<sup>۴</sup> - تفسیر المیزان ۴۰۸/۱۳، ر.ک، تفسیر نمونه ۳۳۷-۳۳۸/۱۲

## ۱۹- سوره مریم

مریم مادر حضرت عیسی دختر عمران است که در آیات شانزدهم تا بیست و هفتم این سوره داستان مریم و ولادت شکفت انگیز عیسی گزارش شده است، وجه تسمیه این سوره به این خاطر است که در آن به ذکر سرگذشت حضرت مریم و زکریا پرداخته است.<sup>۱</sup>

## ۲۰- سوره طه

اساس نام گذاری این سوره به این خاطر است که این سوره با حروف مقطعه «طه» آغاز می‌شود.<sup>۲</sup>

## ۲۱- سوره انبیاء

از میان بیست و شش پیامبری که نامشان در قرآن آمده است نام شانزده پیامبر در این سوره یا به صورت داستان و یا به اشاره ذکر گردید. بدین جهت برای تجلیل و بزرگداشت از آنان این سوره به «انبیاء» اسم گذاری گشت.<sup>۳</sup>

## ۲۲- سوره حج

نام سوره به خاطر وجود لفظ «حج» در آیه بیست و هفتم آن اقتباس گردید در آیات بیست و پنجم تا سی و هفتم این سوره از این فریضه اجتماعی و سیاسی سخن گفته و فرمان اعلام عمومی حج بیان شده و پاره‌های از احکام آن را بیان کرده است.<sup>۴</sup>

## ۲۳- سوره مؤمنون

<sup>۱</sup> - تفسیر المیزان ۴۹/۱۴، ر.ک، تفسیر نمونه ۳/۱۳، مجمع البیان ۵۰۷/۶

<sup>۲</sup> - تفسیر المیزان ۱۷۹/۱۴، ر.ک، تفسیر نمونه ۱۵۶/۱۳

<sup>۳</sup> - تفسیر المیزان ۳۶۸/۱۴ و تفسیر نمونه ۳۴۹/۱۳

<sup>۴</sup> - تفسیر المیزان ۵۴۴/۱۴، تفسیر نمونه ۳/۱۴، مجمع البیان ۸۱/۷-۸۰



این سوره به علت ذکر کلمه « مؤمنون » در آیه اول و بیان اوصاف و نشانه‌های آنها در یازده آیه بعدش، نام گذاری شده است.<sup>۱</sup>

### ۲۴- سوره نور

اسم سوره نور برگرفته از کلمه نور است که در آیه سی و پنجم (الله نور السموات و الارض) آمده است.<sup>۲</sup>

### ۲۵- سوره فرقان

فرقان به معنای جدا کننده، و قرآن را از آن جهت فرقان می‌خوانند، چون جدا کننده راه حق از باطل است، و در آیه اول این سوره لفظ فرقان نیز استعمال شده است لذا این سوره فرقان نام گذاری شد.<sup>۳</sup>

### ۲۶- سوره شعراء

در این سوره سخن از کفاری است که پیامبر (ص) را شاعر می‌خواندند، اسم این سوره از آیه دویست و بیست و چهارم آن اقتباس گردید که از شاعران بیهوده گوی بدون تعهد سخن گفته و در آیات بعدی از شاعران مؤمن تمجید کرده است.<sup>۴</sup>

### ۲۷- سوره نمل

نمل به معنای مورچه است داستان برخورد مورچگان با سپاه حضرت سلیمان در این سوره آمده است مأخذ نام گذاری این سوره ذکر کلمه « نمل » است که در آیه هیجدهم ان بیان شده است.<sup>۵</sup>

<sup>۱</sup> - تفسیر المیزان ۱۵/۲۴-۶، ر.ک. تفسیر نمونه ۱۴/۱۹۰

<sup>۲</sup> - تفسیر المیزان ۱۵/۱۷۰، تفسیر نمونه ۱۴/۴۷۱، مجمع البیان ۷/۱۶۰

<sup>۳</sup> - تفسیر المیزان ۱۵/۲۴۵، تفسیر نمونه ۴/۱۵

<sup>۴</sup> - تفسیر المیزان ۱۵/۵۰۷ به بعد، تفسیر نمونه ۱۵/۱۸۰

<sup>۵</sup> - تفسیر نمونه ۱۵/۳۹۱، مجمع البیان ۷/۲۱۴

**۲۸- سوره قصص**

این سوره در بردارنده قصص انبیایی چون موسی با فرعون، موسی با شعیب و... می باشد مأخذ نام گذاری آن آیه بیست و پنجم آن است که لفظ قصص بیان شده است.<sup>۱</sup>

**۲۹- سوره عنکبوت**

عنکبوت نام حشره‌ای است که در آیه چهل و یکم این سوره از آن یاد شده است و قرآن نیز در این سوره اعتقادات خرافی امت پیشین را از نظر استحکام به خانه عنکبوت تشبیه کرده است و نام سوره از این موضوع گرفته شد.<sup>۲</sup>

**۳۰- سوره روم**

نام این سوره از لفظ روم که در آیه اول ذکر شده اقتباس گردید در همین آیات، مژده پیروزی سپاه روم بر این در کمتر از ده سال گزارش شده است.<sup>۳</sup>

**۳۱- سوره لقمان**

مبنای نام گذاری این سوره آیات دوازدهم به بعد می باشد که در این آیات پندهای حکیمانه و پر مغز لقمان بیان گردید.<sup>۴</sup>

**۳۲- سوره سجده**

وجه تسمیه این سوره آیه پانزدهم آن است که در این آیه صحبت از زمین افتادن و به سجده رفتن مؤمنان در مقابل پروردگارشان را مطرح می سازد، این سوره را «الم سجده» و «سجده لقمان» و یا «مضاجع» نیز می خوانند.<sup>۵</sup>

<sup>۱</sup> - تفسیر المیزان ۶/۱۶ به بعد، ر.ک، تفسیر نمونه ۱۶/۱۶ و ۵۰

<sup>۲</sup> - تفسیر المیزان ۱۶/۲۰۴، تفسیر نمونه ۱۶/۱۹۸

<sup>۳</sup> - تفسیر المیزان ۱۶/۲۴۵، ر.ک، تفسیر نمونه ۱۶/۳۵۹-۳۵۵، مجمع البیان ۸/۲۴۹

<sup>۴</sup> - تفسیر المیزان ۱۶/۳۳۶، تفسیر نمونه ۱۷/۶

<sup>۵</sup> - تفسیر المیزان ۱۶/۴۱۲، تفسیر نمونه ۱۷/۱۰۳

به مدینه آمدند علت اسم گذاری این سوره بدلیل آن است که در آن جریان مشروح جنگ سپاه احزاب با مسلمین ذکر گردید.<sup>۱</sup>

### ۳۳- سوره سبأ

سبأ نام قومی است که در یمن زندگی می‌کردند. در آیه پانزدهم این سوره لفظ سبأ ذکر شده و آیات بعدش سرگذشت این قوم را بیان کرده است و همین امر مبنای نام گذاری سوره گردید.<sup>۲</sup>

### ۳۴- سوره فاطر

یکی از صفات الهی فاطر است که به معنای شکافنده، پدید آورنده می‌باشد در این سوره خداوند با این صفت مورد ستایش واقع شده و به همین خاطر سوره فاطر نام گرفت از این سوره گاهی به نام ملائک یاد می‌شود که دلیل آن را می‌توان وجود لفظ ملائک در آیه اول این سوره دانست.<sup>۳</sup>

### ۳۵- سوره یس

این سوره به مناسبت کلمه «یس» که در اول آن است به این اسم نام گذاری شده است.<sup>۴</sup>

### ۳۶- سوره صافات

وجه تسمیه این سوره به صافات به خاطر آن است که خداوند در اول این سوره به صافات سوگند خورده است.<sup>۵</sup>

### ۳۷- سوره «ص»

۱- تفسیر نمونه ۱۷/۱۸۳، مجمع البیان ۸/۳۴۷

۲- تفسیر المیزان ۱۶/۵۶۸، تفسیر نمونه ۱۸/۳

۳- تفسیر المیزان ۱۷/۶، تفسیر نمونه ۱۸/۱۶۱، مجمع البیان ۸/۳۹۹

۴- تفسیر المیزان ۱۷/۹۵، ر.ک. تفسیر نمونه ۱۸/۳۱۴ و ۳۱۵

۵- تفسیر المیزان ۱۷/۱۸۹، تفسیر نمونه ۱۹/۵

سوره «ص» یکی از حروف مقطعه قرآن است، این سوره به خاطر وجود لفظ «ص» در آیه نخست آن به «سوره ص» معروف گشت.<sup>۱</sup>

### ۳۸- سوره زمر

زمر به معنای گروههاست، نام سوره از آیه هفتادویکم آن گرفته شده است این سوره اشاره به گروههایی دارد که وارد بهشت و جهنم می‌گردند نام غیر مشهور این سوره «غرف» است که از آیه بیستم این سوره اقتباس گردید.<sup>۲</sup>

### ۳۹- سوره غافر (مؤمن)

غافر به معنای آمرزنده است مأخذ نام گذاری این سوره آیه سوم آن است که خداوند را با صفت غافر توصیف می‌کند و خداوند گناه بندگان را گاهی به توبه و گاهی بدون توبه و شفاعت می‌آمرزد به علاوه در این سوره نیز از داستان آمرزنده مؤمن آل فرعون سخن رفته است. برای همین نام دیگر آن مؤمن است.<sup>۳</sup>

### ۴۰- سوره فصلت (حم سجده)

فصلت به معنای «تفصیل داده شده» می‌باشند منشاء نام گذاری آیه سوم آن است که در آن لفظ «فصلت» بیان شده است. چون در این سوره آیه سجده واجب است به «حم سجده» نیز معروف است.<sup>۴</sup>

### ۴۱- سوره شورا

در آیه سی و هشتم این سوره خداوند مؤمنین را با این صفت توصیف می‌کند که آنها در هر کاری مشورت می‌کنند و همین موضوع مأخذ اسم گذاری سوره گردید.<sup>۵</sup>

<sup>۱</sup> - تفسیر المیزان ۲۷۸/۱۷، تفسیر نمونه ۲۰۴/۱۹

<sup>۲</sup> - تفسیر نمونه ۳۶۰/۱۹، مجمع البیان ۵۱۰/۸

<sup>۳</sup> - تفسیر المیزان ۴۸۱/۱۷، تفسیر نمونه ۳/۲۰

<sup>۴</sup> - تفسیر المیزان ۵۷۳/۱۷، تفسیر نمونه ۲۰۵/۲۰

<sup>۵</sup> - تفسیر المیزان ۱۰۰/۱۸، تفسیر نمونه ۳۴۳/۲۰

چون این سوره با حمسحق شروع شده است آن را سوره «حمسحق» نیز می‌خوانند.<sup>۱</sup>

#### ۴۲- سوره زخرف

زخرف به معنای زینت و طلا و نقره است وجه تسمیه این سوره به این دلیل است که در آیه سی و پنجم آن از ارشهای مادی و زیور آلات سخن گفته شد.<sup>۲</sup>

#### ۴۳- دخان

دخان به معنای دود است و از آنجا که در آیه دهم این سوره سخن از «دخان مبین» به میان آمده این سوره به عنوان سوره «دخان» نام گرفته است.<sup>۳</sup>

#### ۴۴- سوره جاثیه

جاثیه فاعل از مصدر (جثو) است و جثو به معنای نشستن بر روی دو زانو است و جاثیه یعنی به زانو درآمده، در آیه بیست و هشتم این سوره سخن از قیامت است که مردم به خاطر اعمالشان، در آن روز ترس و وحشت آنها را فرا گرفته و در برابر عدل الهی زانو زده و به خشوع می‌نشینند اسم سوره از همین آیه اقتباس گردید.<sup>۴</sup>

#### ۴۵- سوره احقاف

احقاف نام سرزمینی است که قوم عاد در آن زندگی می‌کردند، در آیه بیست و یکم این سوره از قوم عاد و سرزمین آنها سخن می‌گوید و به عنوان هشدار به مشرکان و مجرمان گوشه‌ای از داستان قوم عاد را که ساکن «احقاف» بودند بیان می‌دارد (نام سوره نیز از همین آیه گرفته شد).<sup>۵</sup>

#### ۴۶- سوره محمد (ص)

<sup>۱</sup> - مجمع البیان ۲۰/۹

<sup>۲</sup> - تفسیر المیزان ۱۸/۱۹۵، تفسیر نمونه ۴/۲۱

<sup>۳</sup> - تفسیر المیزان ۱۸/۱۵۹، تفسیر نمونه ۴/۲۱

<sup>۴</sup> - تفسیر المیزان ۱۸/۲۸۶، تفسیر نمونه ۲۱/۲۲۴-۲۲۳

<sup>۵</sup> - تفسیر المیزان ۱۸/۳۴۰، تفسیر نمونه ۲۱/۲۹۵

مأخذ نام گذاری این سوره آیه دوّم آن است که در آن نام مبارک پیامبر اسلام حضرت محمّد (ص) ذکر شده است در بخش قابل ملاحظه‌ای از این سوره به مسأله جهاد و جنگ با دشمنان اسلام به عنوان مهم‌ترین موضوع پرداخته است که بدین لحاظ به آن قتال نیز گویند.<sup>۱</sup>

#### ۴۷- سوره فتح

فتح به معنای گشودن و پیروزی است وجه تسمیه سوره به خاطر آیه نخست آن است که در آن به پیروزی پیامبر(ص) و مسلمانان در انعقاد صلح حدیبیه اشاره گردید این پیروزی، پیروزیهای بعدی را هموار ساخت.<sup>۲</sup>

#### ۴۸- سوره حجرات

حجرات به معنای اتاقها و خانه‌هاست مأخذ نام گذاری این سوره آیه چهارم آن است که اشخاص جفا کار پیامبر (ص) را از پشت دیوار حجره‌هایش با صدای بلند خواندند و در حقش رعایت ادب را نکردند. و از آنجایی که بسیاری از مسایل مهم اخلاقی در این سوره بیان گردید، می‌توان آن را «سوره اخلاق و آداب» نامید.<sup>۳</sup>

#### ۴۹- سوره ق

نام سوره از حرف «ق» که در آیه نخست این سوره ذکر گردید اقتباس شده است (ق و القرآن المجید).<sup>۴</sup>

#### ۵۰- سوره ذاریات

مبنای نام گذاری این سوره به خاطر آیه اول آن است که خداوند در آن به ذریه (باده‌ها) قسم خورده است.<sup>۵</sup>

<sup>۱</sup> - تفسیر المیزان ۳۶۱/۱۸-۳۵۹، تفسیر نمونه ۳۸۸/۲۱

<sup>۲</sup> - تفسیر المیزان ۴۰۱/۱۸، تفسیر نمونه ۵/۲۲

<sup>۳</sup> - تفسیر المیزان ۴۹۰/۱۸، تفسیر نمونه ۱۳۰/۲۲-۱۲۹

<sup>۴</sup> - تفسیر المیزان ۵۳۲/۱۸، ر.ک، تفسیر نمونه ۲۲۶/۲۲

<sup>۵</sup> - تفسیر المیزان ۵۷۵/۱۸، تفسیر نمونه ۴۷۴/۲۲

### ۵۱- سوره طور

اسم سوره از آیه اول آن گرفته شد که خداوند به طور سوگند خورده است طور نام همان کوهی است که موسی با ذات اقدس الهی سخن گفته است.<sup>۱</sup>

### ۵۲- سوره نجم

نجم به معنای ستاره است که خداوند در آیه اول به آن قسم یاد کرده است. نام سوره از همین آیه اقتباس گردید.<sup>۲</sup>

### ۵۳- سوره قمر

وجه تسمیه این سوره به قمر آن است که خداوند در آیه اول به معجزه شق القمر اشاره دارد که رسول خدا آن را به تقاضای قومش آورده است.<sup>۳</sup>

### ۵۴- سوره الرحمن

رحمان از صفات خداوند است. مأخذ نام گذاری این سوره به خاطر این است که در آیه اول لفظ رحمان آمده است و رحمان دلالت بر زیادتی رحمت خدا دارد و خداوند در این سوره رحمت و نعمت عمومی خویش را به مردم یادآوری می‌کند.<sup>۴</sup>

### ۵۵- سوره واقعه

واقعه یعنی واقع شوند که یکی از نامهای قیامت است نام سوره از آیه اول گرفته شد خداوند در این آیه با لفظ واقعه از قیامت کبری سخن می‌گوید و آنگاه شرح می‌دهد که مردم در یامت زنده شده و جزا داده می‌شوند.<sup>۵</sup>

۱- تفسیر المیزان ۱۹/۱۶، تفسیر نمونه ۲۲/۴۰۸

۲- تفسیر المیزان ۱۹/۴۹، تفسیر نمونه ۲۲/۴۷۴

۳- مجمع البیان ۹/۱۸۶، تفسیر نمونه ۲۳/۶

۴- تفسیر المیزان ۱۹/۱۸۴، مجمع البیان ۹/۱۹۷، تفسیر نمونه ۲۳/۹۲

۵- تفسیر المیزان ۱۹/۲۳۱، مجمع البیان ۹/۲۱۴

**۵۶- سوره حدید**

حدید به معنای آهن است که در آیه بیست و پنجم این سوره لفظ آن آمده است « و انزلنا الحديد فيه...»<sup>۱</sup>

**۵۷- سوره مجادله**

مجادله به معنای گفت و گو است چون در آیات نخستین این سوره موضوع گفت و گوی زنی با پیامبر (ص) در مورد شوهرش که مرتکب طلاق ظهار به رسم جاهلیت شد، بیان گردید مجادله نام گرفته است.<sup>۲</sup>

**۵۸- سوره حشر**

حشر به معنای جمع کردن و راندن است. مأخذ نام گذاری آیه دوّم آن است که در آن از حشر و راندن یهودیان بنی النضیر که مرتکب خلاف و نقص پیمان شدند سخن به میان آورده است.<sup>۳</sup>

**۵۹- سوره ممتحنه**

ممتحنه یعنی آزمایش شده، نام سوره از آیه دهم آن اقتباس گردید که خداوند به پیامبر(ص) دستور می دهد زنانی را که در مکه مسلمان شده و شوهران خویش را ترک گفته و به مدینه مهاجرت می کنند مورد آزمایش قرار دهد.<sup>۴</sup> این سوره را امتحان و مؤدت نیز گویند.<sup>۵</sup>

**۶۰- سوره صف**

<sup>۱</sup> - تفسیر المیزان ۳۵۴/۱۹، تفسیر نمونه ۲۹۲/۲۳

<sup>۲</sup> - تفسیر المیزان ۳۶۷/۱۹، ر.ک، مجمع البیان ۲۴۶/۹، تفسیر نمونه ۴۰۳/۲۳

<sup>۳</sup> - تفسیر المیزان ۴۱۱/۱۹، مجمع البیان ۲۵۶/۹، تفسیر نمونه ۴۸۰/۲۳

<sup>۴</sup> - تفسیر المیزان ۴۸۸/۱۹، تفسیر نمونه ۵/۲۴

<sup>۵</sup> - مجمع البیان ۲۶۷/۹



انتخاب نام صف برای سوره به خاطر تعبیری است که در آیه چهارم این سوره آمده است و خداوند پیکارگرانی که در راه او با صفهای منظم می‌جنگد دوست می‌دارد.<sup>۱</sup>

#### ۶۱- سوره جمعه

مأخذ نام گذاری آیه نهم آن است که در آن مسلمین را تشویق کرده که نسبت به نماز جمعه اهتمام ورزند و آنچه در بپا داشتنش لازم است فراهم سازند.<sup>۲</sup>

#### ۶۲- سوره منافقون

مبنای اسم گذاری این سوره به خاطر آن است که در این سوره وضع منافقین توصیف شده است.<sup>۳</sup>

#### ۶۳- سوره تغابن

تغابن به معنای پشیمانی، و یکی از نامهای قیامت است. در این سوره خداوند دربارهٔ معامله انسان با خویش سخن می‌گوید که همه انسانها در این روز احساس پشیمانی می‌کنند و این روز «تغابن» و مغبون شدن گروهی و برنده شدن گروه دیگر است (نام سوره نیز از همین موضوع گرفته شده است).<sup>۴</sup>

#### ۶۴- سوره طلاق

نام سوره از لفظ طلاق که در آیه اول آن آمده گرفته شده است. این سوره مشتمل بر بیان کلیاتی از احکام طلاق و به دنبال آن مقداری اندرز و تهدید و بشارت است. نام دیگر این سوره «نساء قصری» در مقابل سوره معروف نساء است که «نساء کبری» نام دارد.<sup>۵</sup>

#### ۶۵- سوره تحریم

<sup>۱</sup> - تفسیر المیزان ۵۰۵/۱۹ تفسیر نمونه ۵۷/۲۴

<sup>۲</sup> - تفسیر المیزان ۵۵۱/۱۹، ر.ک، تفسیر نمونه ۱۰۱/۲۴

<sup>۳</sup> - تفسیر المیزان ۵۶۱/۱۹، تفسیر نمونه ۱۴۳/۲۴

<sup>۴</sup> - تفسیر نمونه ۱۸۲/۲۴-۱۸۱، مجمع البیان ۳۰۰/۱

<sup>۵</sup> - تفسیر المیزان ۶۲۷/۱۹، تفسیر نمونه ۲۱۷/۲۴

مبنای نام گذاری این سوره آیه اول آن است و داستانی که بین رسول خدا و بعضی از همسرانش اتفاق افتاد در این سوره به این مسأله اشاره شد که رسول گرامی اسلام به خاطر حادثه‌ای پاره‌ای از موارد حلال را برخود حرام کرده بود و بدین سبب در این آیات خداوند آن جناب را مورد عتاب قرار می‌دهد که چرا به خاطر بعضی از همسرانت حلال خدا را بر خود حرام کردی به همین خاطر این سوره تحریم نام گرفت.<sup>۱</sup>

### ۶۶- سوره ملک

وجه تسمیه این سوره به خاطر این است که در این سوره پادشاهی خداوند بر جهان ذکر شده و خداوند مالک تمام جهان بیان شده است. نام دیگرش «منجیه» (نجاتبخش) و نام سومش «واقیه» یا «مانعه» است (زیرا تلاوت کننده خود را از عذاب الهی یا عذاب قبر نگاه می‌دارد).<sup>۲</sup>

### ۶۷- سوره قلم

دلیل اسم گذاری این سوره به قلم به خاطر این است که خداوند در آغاز این سوره به قلم و آنچه با قلم می‌نگارند سوگند خورده است. و یاد کرده که قلم و نوشتن از عظیم ترین نعمت‌های الهی است که خدا بشر را به آن هدایت کرده است. بعضی نام سوره «ن» ذکر کرده‌اند. و از بعضی روایات که در فضیلت این سوره آمده استفاده می‌شود که نام این سوره «ن و القلم» است.<sup>۳</sup>

### ۶۸- سوره حاقه

این سوره مسأله حاقه یعنی قیامت را به یاد می‌آورد چون در این سوره از اوصاف حاقه سخن گفته است به همین مناسبت به این اسم نام گذاری شده است.<sup>۴</sup>

<sup>۱</sup> - تفسیر المیزان ۶۳۳۳/۱۹، ر.ک، تفسیر نمونه ۲۶۷/۲۴-۲۷۲، مجمع البیان ۳۱۳/۱۰

<sup>۲</sup> - تفسیر نمونه ۳۱۱/۲۴، مجمع البیان ۳۲۰/۱۰

<sup>۳</sup> - تفسیر نمونه ۳۶۶/۲۴، مجمع البیان ۳۳۰/۱۰

<sup>۴</sup> - تفسیر المیزان ۹۰/۲۰، تفسیر نمونه ۴۳۳/۲۴

**۶۹- سوره معارج**

معارج جمع معراج و به معنای محلّ بالا رفتن، نردبانها، و ... آمده است مأخذ اسم گذاری آیه سوّم این سوره است و خداوند با نام « صاحب معراج » در آن یاد شده است. وجه تسمیه این سوره به معارج به آن دلیل است که این سوره درباره معارجی از ملکوت و مقامات خدای سبحان بحث می‌کند. لازم است بدانیم که این معارج از پائین به بالا بوده و هر مقام بالاتر از مقام پائین تر خود شریفتر است و ملائکه و روح هریک برحسب قربی که به خداوند دارند در آن مقامات بالا می‌روند.<sup>۱</sup>

**۷۰- سوره نوح**

نوح یکی از پیامبران الهی است که در این سوره شرح حال او و قومش بیان است و همین امر مبنای نام گذاری سوره گردید.<sup>۲</sup>

**۷۱- سوره جن**

نام سوره از آیه اول آن اقتباس گردید، که در آن به تعدادی از گروه جن اشاره شد که با شنیدن صوت قرآن به آن ایمان آوردند و به اصول و معارف دین اقرار کردند.<sup>۳</sup>

**۷۲- سوره مزمل**

مزمل یعنی جامه بر خود پیچیده، در این سوره خداوند رسول خویش را به نماز شب امر می‌کند و چون هنگام نزول این سوره رسول ا... جامه بر خود پیچیده بود از این جهت آن را مزمل نام نهادند.<sup>۴</sup>

**۷۳- سوره مدثر**

<sup>۱</sup> - تفسیر المیزان، ۱۲۵/۲۰، ر.ک. تفسیر نمونه ۱۰/۲۵

<sup>۲</sup> - تفسیر المیزان، ۱۶۲/۲۰، تفسیر نمونه ۵۳/۲۵

<sup>۳</sup> - تفسیر المیزان، ۱۸۴/۲۰، تفسیر نمونه ۲۰۸/۲۵

<sup>۴</sup> - تفسیر المیزان، ۲۷۷/۲۰، تفسیر نمونه ۱۶۲/۲۵

مدتّر یعنی ردا و کلیم بر خود پیچیده، مأخذ نام گذاری آیه اول آن است که رسول خدا(ص) پس از نزول پنج آیه اول سوره علق در غار حراء، به خانه برگشت و درحالی که خود را با ردا و کلیم پیچیده بود بیک وحی با جمله «یا ایها المدتّر» بر گوش وی بنواخت و او را به قیام و انذار خلفرا خواند.<sup>۱</sup>

### ۷۵- سوره قیامت

وجه تسمیه این سوره از قیامت کبری سخن می‌گوید، نخست از وقوع آن خیر می‌دهد، سپس نشانه‌های آن و سرگذشت انسان در این روز را توصیف می‌کند.<sup>۲</sup>

### ۷۶- سوره دهر

دهر به معنای روزگار و برهه‌ای از زمان است، مبنای اسم گذاری آیه اول آن است که در آن به پیدایش انسان که در روزگاری نبوده است اشاره دارد. این سوره را انسان و هل اتی نیز می‌خوانند که این اسامی از کلمات اوایل سوره گرفته شده است، هر چند در روایتی تنها از «هل اتی» یاد شده است.<sup>۳</sup>

### ۷۷- سوره مرسلات

مرسلات به معنای فرستادگان است که خداوند در آیه نخست این سوره به آن سوگند یاد کرده است و همین مسأله مأخذ نام گذاری سوره گردی و منظور از مرسلات فرشتگانی هستند که برای حق می‌شتابند و یا بادهایی هستند که فرستاده می‌شوند.<sup>۴</sup>

### ۷۸- سوره نباء

<sup>۱</sup> - تفسیر المیزان ۲۰/۲۶۱، ر.ک، تفسیر نمونه ۲۵/۲۰۸

<sup>۲</sup> - تفسیر المیزان ۲۰/۳۰۶، تفسیر نمونه ۲۵/۲۷۱

<sup>۳</sup> - تفسیر المیزان ۲۰/۳۴۰، تفسیر نمونه ۲۵/۳۲۷، مجمع البیان ۱۰/۴۰۳

<sup>۴</sup> - تفسیر المیزان ۲۰/۳۸۱، تفسیر نمونه ۲۵/۳۹۲

نباء به معنای خیر است چون در این سوره از قیامت و اوصافش خبر می‌دهد و حوادث آن را توصیف می‌کند. به نباء اسم گذاری گشت و گاهی از آن به عنوان سوره «عم» به تناسب آیه نخست یاد می‌شود.<sup>۱</sup>

### ۷۹- سوره نازعات

نازعات فرشتگانی هستند که جان انسانها را می‌گیرند، چون در آغاز این سوره در خصوص این فرشتگان سوگند یاد شده است آن را نازعات نامیدند.<sup>۲</sup>

### ۸۰- سوره عبس

عبس به معنای روبرگرداندن و چهره درهم کشیدن است، نام سوره از آیه اول آن گرفته شده است که در آن فردی را که از «عبدالله ابن ام مکتوم» نابینا و تهیدست روی برگرداند سرزنش می‌شود.<sup>۳</sup>

### ۸۱- سوره تکویر

تکویر یعنی درهم پیچیدن و تیره شدن، مبئی اسم گذاری این سوره آیه اول آن است که از نشانه‌های قیامت سخن می‌گوید که در آن روز خورشید تیره می‌شود و نور خویش را از دست می‌دهد، این سوره را کوزت نیز می‌گویند.<sup>۴</sup>

### ۸۲- سوره انفطار

انفطار یعنی شکافته شدن، علت نام گذاری این سوره به انفطار به خاطر آیه اول آن است که در آن به یکی از حوادث روز قیامت که شکافته شدن آسمانها است اشاره می‌کند، این سوره «انفطرت» نیز معروف است.<sup>۵</sup>

<sup>۱</sup> - تفسیر نمونه ۴/۲۶، مجمع البیان ۴۲۰/۱۰

<sup>۲</sup> - تفسیر المیزان ۴۵۱/۲۰، تفسیر نمونه ۷۱/۲۶

<sup>۳</sup> - تفسیر المیزان ۴۹۱/۲۰، تفسیر نمونه ۱۲۱/۲۶، مجمع البیان ۴۳۷/۱۰

<sup>۴</sup> - تفسیر المیزان ۵۱۹/۲۰، ر.ک، تفسیر نمونه ۱۷۰/۲۶، مجمع البیان ۴۴۱/۱۰

<sup>۵</sup> - تفسیر المیزان ۵۳۸/۲۰، ر.ک، تفسیر نمونه ۲۰۹/۲۶، مجمع البیان ۴۴۷/۱۰

**۸۳- سوره مطففین**

نام سوره از آیه اول آن اقتباس گردید که در آن از مطففین (کم فروشان) نکوهش شده، این سوره را «تطفیف» هم می‌گویند و تطفیف به معنای نقص در کیل و وزن است.<sup>۱</sup>

**۸۴- سوره انشقاق**

انشقاق به معنای شکافته شدن و از هم پاشیدن است و چون خداوند در آیه اول این سوره از شکافته شدن آسمانها در آستانه روز قیامت خبر می‌دهد آن را انشقاق نام گذاری کرده‌اند.<sup>۲</sup>

**۸۵- سوره بروج**

بروج جمع برج به معنای ستارگان بزرگ است و چون در آیه نخستین این سوره خداوند به آمان دارای ستارگان بزرگ سوگند یاد کرده است آن را بروج نام نهاده‌اند.<sup>۳</sup>

**۸۶- سوره طارق**

طارق ستاره درخشانی است که در شب طلوع می‌کند و چون ابتدای این سوره خداوند به این ستاره درخشان سوگند یاد نمود به طارق معروف گشت.<sup>۴</sup>

**۸۷- سوره اعلی**

چون در این سوره پروردگار با صفت اعلی توصیف شد، و در آغاز آن نیز به پیامبر (ص) امر گردید که خداوند اعلی و برتر خویش را تقدیس و تنزیه نماید به اعلی اسم گذاری شد.<sup>۵</sup>

<sup>۱</sup> - تفسیر المیزان ۵۵۳/۲۰، ر.ک، تفسیر نمونه ۲۴۳/۲۶، مجمع البیان ۵۰/۱۰

<sup>۲</sup> - تفسیر المیزان ۵۷۶/۲۰، تفسیر نمونه ۲۹۶/۲۶

<sup>۳</sup> - تفسیر المیزان ۵۹۲/۲۰، تفسیر نمونه ۳۲۵/۲۶

<sup>۴</sup> - تفسیر المیزان ۶۱۰/۲۰، ر.ک، تفسیر نمونه ۲۶۰/۲۶، مجمع البیان ۴۷۱/۱۰

<sup>۵</sup> - تفسیر المیزان ۶۲۱/۲۰، مجمع البیان ۴۷۴/۱۰

### ۸۹- سوره غاشیه

غاشیه به معنای احاطه کننده و در برگرفته است، و غاشیه یکی از نامهای قیامت است چون در آغاز این سوره خداوند دربارهٔ این روز بزرگ سخن می‌گوید که همه انسانها را احاطه و در بر می‌گیرد، از این جهت این سوره را غاشیه نام نهادند.<sup>۱</sup>

### ۹۰- سوره بلد

خداوند در این سوره به خاطر عظمت وجودی پیامبر(ص) به زادگاهش مکه قسم یاد کرده است که به همین دلیل می‌تواند مبنای نام‌گذاری سوره باشد.<sup>۲</sup>

### ۹۱- سوره شمس

چون خداوند در آغاز این سوره به خورشید و گستردگی نورش سوگند خورده است آن را شمس نامیدند.<sup>۳</sup>

### ۹۲- سوره لیل

وجه تسمیه این سوره به دلیل آن است که خداوند در آغاز آن به شب هنگامی که روز را فرا گیرد قسم یاد کرده است.<sup>۴</sup>

### ۹۳- سوره ضحی

به دلیل اینکه خداوند در اول این سوره به ضحی یعنی صبحگاه، نور، روشنایی و برآمدن آفتاب سوگند خورده است این سوره ضحی نام گرفته است.<sup>۵</sup>

### ۹۴- سوره انشراح

<sup>۱</sup> - تفسیر المیزان، ۶۴۱/۲۰، تفسیر نمونه ۴۱۴/۲۶

<sup>۲</sup> - تفسیر المیزان، ۶۵۴/۲۰، ر.ک، تفسیر نمونه ۴۴۱/۲۶

<sup>۳</sup> - تفسیر المیزان، ۶۷۵/۲۰، ر.ک، مجمع البیان ۴۹۲/۱۰

<sup>۴</sup> - تفسیر المیزان، ۷۰۱/۲۰، مجمع البیان ۵۰۶/۱۰

<sup>۵</sup> - تفسیر المیزان، ۷۱۹/۲۰، ر.ک، مجمع البیان ۵۰۴/۱۰

انشراح به معنای شرح صدر و گشاده شدن سینه است. در ابتدای این سوره از اعطای شرح صدر به پیامبر (ص)، در جهت خدمت در راه خدا سخن گفته شد بدین خاطر این سوره را انشراح نام نهادند.<sup>۱</sup>

### ۹۵- سوره تین

مبنای نام گذاری این سوره آیه اول آنست که خداوند به تین یعنی انجیر سوگند یاد کرده است.<sup>۲</sup>

### ۹۶- سوره علق

مأخذ اسم گذاری این سوره به مناسبت تعبیرهای مختلفی است که در آغاز آن است و این سوره علق یا اقرأ یا قلم نامیده شد و اشاره به انسانی دارد که می‌خواهد پروردگار خویش را بخواند و این انسان از علق (خون بسته) آفریده شده است.<sup>۳</sup>

### ۹۷- سوره قدر

قدر به معنای اندازه‌گیری و تقدیر کردن امور است و چون این سوره بیانگر عظمت شب قدر است که در آن شب قرآن نازل گردید آن را قدر نامیدند.<sup>۴</sup>

### ۹۸- سوره بینه

نام این سوره از آیه اول آن گرفته شد. این سوره رسالت بیّن و آشکار پیامبر (ص) را برای اهل کتاب و مشرکان مسجّل می‌سازد و هرگونه دلیل آنها را در شرک

۱- تفسیر المیزان، ۲۰/۲۲۷، ر.ک، مجمع البیان ۱۰/۵۰۸

۲- تفسیر المیزان، ۲۰/۲۳۸، ر.ک، مجمع البیان ۱۰/۵۱۰

۳- تفسیر المیزان، ۲۰/۲۴۶، تفسیر نمونه ۲۷/۱۵۱

۴- تفسیر المیزان، ۲۰/۲۶۴، ر.ک. مجمع البیان ۱۰/۵۱۸



ورزششان باطل می‌کند.<sup>۱</sup>

### ۹۹- سوره زلزال

مأخذ نام گذاری آیه اول آن است که در آن به حادثه بزرگ روز قیامت، یعنی زلزله عظیم اشاره دارد که انسانها با این زلزله برای حساب از قبرها خارج می‌شوند.<sup>۲</sup>

### ۱۰۰- سوره عادیات

عادیات به معنای اسبهای دنده‌ای است که در جهاد حق علیه باطل از آنها استفاده می‌شود و خداوند به دلیل مشارکت آنها در جنگ علیه باطل به آنها قسم یاد نموده و به همین خاطر این سوره عادیات نام گذاری شده است.<sup>۳</sup>

### ۱۰۱- سوره قارعه

قارعه به معنای زدن بسیار سخت و کوبیدن است نام سوره از کلمه قارعه که در آغاز این سوره به آن اشاره رفته است اقتباس گردید قیامت را قارعه نامیدند که دلها را با فزع شدیدش و دشمنان خدا را با عذابش می‌کوبد و در نتیجه مراد آیه، بزرگ نشان دادن امر قیامت است.

### ۱۰۲- سوره تکاثر

<sup>۱</sup> - تفسیر نمونه ۲۷/۲۴۱، مجمع البیان ۱۰/۵۲۸

<sup>۲</sup> - تفسیر المیزان ۲۰/۷۸۷، مجمع البیان ۱۰/۵۲۶

<sup>۳</sup> - تفسیر المیزان ۲۰/۸۰۲، تفسیر نمونه ۲۷/۲۵۸، مجمع البیان ۱۰/۵۳۲

بنیای نام گذاری این سوره آیه آن است که در آن انسان را از تکاثر یعنی افزون طلبی ر فخر نمودن به مال و قوم بسیار نکوهش کرده است.<sup>۱</sup>

### ۱۰۳- سوره عصر

وجه تسمیه این سوره به خاطر وجود لفظ عصر در آیه اول است که خداوند به آن سوگند خورده است و از نظر مضمون دو آیه بعد، مناسبتر آنست که منظور از عصر، عصر رسول خدا و زمان طلوع اسلام باشد.<sup>۲</sup>

### ۱۰۴- سوره همزه

چون در آیه اول این سوره از کسانی که با زبان و حرکات چشم و ابرو دیگران را مسخره و عیبجویی می‌کنند نکوهش گردید همزه نام گرفته است.<sup>۳</sup>

### ۱۰۵- سوره فیل

علت نام نهادن این سوره به فیل این است که در آن به استان اصحاب فیل اشاره شده است.<sup>۴</sup>

### ۱۰۶- سوره قریش

قریش نام قبیله‌ای است که حضرت محمد (ص) از آن قبیله بود این کلمه در آیه اول این سوره ذکر شده است که نام سوره از آن اقتباس گردید. خداوند در این سوره بر قریش منت می‌گذارد و با دفاعی که از شهر مکه کرد آنها را در انتظار عمومی مورد احترام قرار داد تا بتوانند با امنیت کامل بدون اینکه راهزنان متعرض آنها شوند کوچ

<sup>۱</sup> - تفسیر المیزان ۸۰۸/۲۰، تفسیر نمونه ۲۷۲/۲۷

<sup>۲</sup> - تفسیر المیزان ۸۱۷/۲۰، تفسیر نمونه ۲۹۳/۲۷

<sup>۳</sup> - تفسیر المیزان ۸۲۳/۲۰، تفسیر نمونه ۳۰۹/۲۷-۳۱۰

<sup>۴</sup> - تفسیر نمونه ۳۲۶/۲۷، مجمع البیان ۵۴۰/۱۰

تابستانی و زمستانی خود را به منظور تجارت انجام دهند، آنگاه قریش را دعوت به عبادت پروردگار کعبه می‌نماید. این سوره را « لایلاف » نیز گویند.<sup>۱</sup>

### ۱۰۷- سوره ماعون

مأخذ نام گذاری این سوره آیه آخر سوره است که در آن کسانی را که از دادن زکات یا هرچیز و عملی که به شخص محتاج داده می‌شود تا حاجتی از حوائج زندگی او را برآورد خود داری می‌کنند نکوهش کرده است، این سوره به « آرایت » نیز معروف است.<sup>۲</sup>

### ۱۰۸- سوره کوثر

اسم سوره از آیه اول آن اقتباس گردید که در آن خداوند بر رسول خدا منت می‌گذارد که به آن جناب کوثر یعنی خیر کثیر مرحمت فرمود و این بدان منظور است که حضرت را دلخوش سازد و بفهماند که آن کس وی را زخم زبان می‌زند که اولاد ذکور ندارد خود « ایتر » است.<sup>۳</sup>

### ۱۰۹- سوره کافرون

دلیل نام گذاری این سوره به کافران آن است که خداوند در این سوره به رسول خویش دستور می‌دهد که برائت خویش را به طبقه معین از کافران ( کفار قریش ) اظهار و اعلام کند زیرا آنان نیز پذیرای دین او نشدند.<sup>۴</sup>

### ۱۱۰- سوره نصر

نام سوره از آیه اول آن گرفته شد که در آن خداوند به پیامبرش و عده نصرت و پیروزی داد و فرمود : مردم دسته دسته به اسلام می‌گروند و پیامبر (ص) باید به

<sup>۱</sup> - تفسیر المیزان، ۲۰/۸۳۶، مجمع البیان، ۱۰/۵۴۵-۵۴۳

<sup>۲</sup> - تفسیر المیزان، ۲۰/۸۴۴، مجمع البیان، ۱۰/۵۴۶

<sup>۳</sup> - تفسیر المیزان، ۲۰/۸۴۹، مجمع البیان، ۱۰/۵۴۹-۵۴۸

<sup>۴</sup> - تفسیر المیزان، ۲۰/۸۵۶، مجمع البیان، ۱۰/۵۵۲-۵۵۱

شکرانه این یاری، خدا را تسبیح گوید و از گناهان خویش آمرزش طلبد. نام دیگر این سوره، تودیع (خداحافظی) است، چرا که در آن بطور ضمنی از رحلت پیامبر اکرم (ص) خبر داده شد.<sup>۱</sup>

### ۱۱۱- سوره مسد

عَلَّتْ ام گزاری این سوره به «مسد» آن است که در آیه آخر این سوره لفظ «مسد» بیان گردید. مسد به معنای طنابی است که از لیف خرما بافته می‌شود، این سوره تهدید شدیدی است به ابولهب و همسر او، که پیامبر (ص) را آزار و اذیت می‌کردند، این سوره را «ابی لهب» و «تبت» نیز گویند.<sup>۲</sup>

### ۱۱۲- سوره اخلاص

نام این سوره از معنا و محتوای آن گرفته شد، چون از این سوره پاک و خالص بودن خدا استنباط می‌شود این سوره را اخلاص نامیده‌اند و هرکس به این سوره و محتوایش اعتقاد داشته باشد دین و عقیده‌اش از انحرافات و عیوب پاک و خالص می‌شود.<sup>۳</sup>

### ۱۱۳- سوره فلق

فلق به معنای شکافتن و سپیده دم است و چون در آیه نخست این سوره به یکی از صفات الهی یعنی شکافنده صبح اشاره می‌کند بر این اساس این سوره فلق نام گرفته است.<sup>۴</sup>

### ۱۱۴- سوره ناس

<sup>۱</sup> - تفسیر المیزان ۸۶۲/۲۰، تفسیر نمونه ۳۹۴/۲۷

<sup>۲</sup> - تفسیر المیزان ۸۸۱/۲۰، مجمع البیان ۵۵۸/۱۰

<sup>۳</sup> - تفسیر نمونه ۴۳۱/۲۷ به بعد، مجمع البیان ۵۶۰/۱۰

<sup>۴</sup> - تفسیر المیزان ۸۹۶/۲۰، مجمع البیان ۵۶۸/۱۰

ناس به معنای مردم است که در این سوره پنج بار تکرار شده است، و تکرار بیش از حد این کلمه نسبت به سایر کلمات مبنای نام‌گذاری این سوره گردید، دو سوره فلق و ناس به سوره « معوذتین » مشهورند.<sup>۱</sup>

### نتیجه گیری :

با بررسی به عمل آمده از قرآن و تفاسیر به نظر می‌رسد که صرفنظر از توفیقی یا اجتهادی بودن نام‌گذاری سوره‌های قرآن باید توجه داشت که اساس اولیه نام‌گذاری برگرفته از خود قرآن بوده و مبنای قرآنی دارد. از طرفی اسامی سوره‌های قرآنی با توجه به آنچه که مشاهده گردید در شرایط مختلف زیر می‌تواند. اسم‌گذاری شود :

- ۱- از حروف مقطعه قرآن که در آغاز بیست و نه سوره قرآن آمده است مثل طه، یس، ص، ق و ...
- ۲- برگرفته از برجستگی یکی از صفات الهی است که در سوره بدان اشاره و تأکید شده است مثل فاطر، اعلی، و غافر و ...
- ۳- بلحاظ نقش حیاتی و اهمیتی که برخی از مخلوقات الهی در زندگی نوع بشر و حیات او داشته نام‌گذاری شده است برای مثال می‌توان سوره شمس، نجم، قمر، و ... را نام برد.
- ۴- بر پایه حوادث و گروه‌های اجتماعی که مشکلاتی را در راه اسلام و توسعه آن ایجاد نمودند مثل احزاب، سوره قتال، طلاق و مجادله ...
- ۵- به دلیل داستانی که در یک سوره آمده و یا وجود لفظی که در آیه از یک سوره یا کل آیات بدان اشاره شده است مثل بقره، سبأ، حجر، نحل و اعراف، انعام، یونس و یوسف، الرحمن و ...
- ۶- به لحاظ اهمیتی که برخی از اشیاء، موجودات حیاتمند نزد خدا داشته و دارند مثل ضافات، قلم، عادیات

<sup>۱</sup> - تفسیر المیزان ۹۰۴/۲۰، مجمع البیان ۵۶۷/۱۰

۷- با توجه به راهبردهای اخلاقی و انسانی و سیر تطور انسانی نیز اسم گذاری شده‌اند مثل سوره عبس و علق و حجرات بنابراین علت نام گذاری هرچه که باشد چه محتوای سوره، چه معنای آیات و چه لفظ‌هایی که در سوره مندرج است، مبنای آن خود قرآن و کلام الهی است اگر چه ممکن است نگرش و سلیقه‌های افراد در گزینش بهترین آن باهم متفاوت باشد بنابراین در هر صورت آنچه که پایه این نام گذاری می‌تواند تلقی شود خود قرآن و کلام الهی است.

### فهرست منابع و مآخذ

- ۱- حجتی- سید محمد باقر: پژوهشی در تاریخ قرآن کریم، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تاریخ نشر ۱۳۶۰
- ۲- زرکشی، بدر الدین محمد بن عبدا...، البرهان فی علوم القرآن، انتشارات دار الفکر، بیروت- لبنان
- ۳- سیوطی جلال الدین، الاتقان فی علوم القرآن، تصحیح محمد ابوالفضل ابراهیم، الناشر: منشورات الرضی- بیدار چاپ دوم: ۱۳۶۳ هـ. ش
- ۴- شیرازی- ناصر مکارم با همکاری چند تن از علماء، تفسیر نمونه، دوره کامل بیست و هفت جلدی، چاپ مدرسه امیر المؤمنین علی (ع)
- ۵- طباطبایی محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ترجمه سید محمد باقر موسوی همدانی و...، دوره کامل بیست جلدی ناشر بنیاد علمی و فکری علامه طباطبایی با همکاری و پخش مرکز فرهنگی رجاء
- ۶- طباطبایی محمد حسین، قرآن در اسلام، انتشارات طلوع، مشهد
- ۷- طبرسی- ابوعلی فضل بن حسن، مجمع البیان لعلوم القرآن، دار احیاء التراث العربی، بیروت - لبنان تصحیح و تحقیق و تعلیق: سید هاشم رسول محلاتی.